“ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਐ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹਾਂ”....!

ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ

(ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਚਿੰਤਕ ਸ੍ਰ. ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਘਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨੇ। ਹੁਣ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਫਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਹਰ ਥਾਂ-ਜਿਥੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ-ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਤਦ ਵੀ ਸਮਾਜ, ਸਿਆਸਤ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਵਾਪਰ ਅਤੇ ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾ-ਵਾਸਤਾ ਨੇ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਇਕ ਗ਼ੈਰ ਰਸਮੀ ਗੱਲਬਾਤ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਜ਼ਾਜ-ਪੁਰਸ਼ੀ ਲਈ 30 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਸਾਡੇ ਪਾਰਟੀ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਆਗੂਆਂ ਵਿਚ ਸਮਕਾਲੀ 'ਲੋਕ ਮੋਰਚਾ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲਦੇ ਮੈਂਬਰ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨ ਸਭਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੰਵਲਜੀਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਇਸਤਰੀ ਸਭਾ (ਏਪਵਾ) ਦੀ ਕੌਮੀ ਕੌਂਸਲਰ ਕਾ. ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਨੱਤ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਸੰਬੰਧੀ ਪੁੱਛੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜੁਆਬ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਪਟਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅੰਦੋਲਨ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਭਖਵੇਂ ਸਮਕਾਲੀ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਨਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੀ। ਖੁਸ਼ ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਆਡੀਓ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹਿੱਤ ਮਾਮੂਲੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸੋਧਾਂ ਸਮੇਤ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇਸ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਹਿੱਸਾ- ਅਦਾਰਾ)

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਭਾਅ ਜੀ : ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬੜੀਆਂ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨੇ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਨਾਅਰਾ

ਦੇਣਾ ਹੈ ? ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ? ਹੁਣ ਕਿਹੜੇ ਵਿਹੜੇ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ Concentrate (ਕੇਂਦਰਤ) ਕਰੋ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੇ ਬੰਦੇ ਨੇ। ਬਲਕਿ ਜੇ ਜੱਟ Community ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਆੜਤੀਆਂ-ਬਾਣੀਆਂ Community ਨਰਾਜ਼ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਤਾਂ ਵੀ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗਡਰਗਿ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਜਾਣੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ) ਹੱਕ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਏ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਗੱਲ ਗ਼ਲਤ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਉਂਜ ਗ਼ਲਤ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤਲਿਆ ਦੀ ਨਜ਼ਰ 'ਚ ਹੋਵੇਗੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਹੀਂ...ਜੋ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਐ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ (ਜਾਣੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ) ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹਾਂ...

ਕੰਵਲਜੀਤ : ਭਾਅ ਜੀ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਹੈ ਹੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹਾਂ। ਛੋਟੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਹੱਕ 'ਚ ਸਟੈਂਡ ਲਓ। ਅਸੀਂ ਜੇ ਵਿਹੜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਖੜ੍ਹੇ ਆ ਤਾਂ ਇਹ ਛੋਟੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੇ ਵੇਖਣੈਂ ਕਿ ਜੇ Land Question (ਜ਼ਮੀਨ ਸੁਆਲ) ਨੇ ਹੱਲ ਹੋਣੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਛੋਟੀ ਕਿਸਾਨੀ ਲਈ ਵੀ ਹੱਲ ਹਊ। ਇਹ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਚਣੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਨਾਲ ਆਉਣੈ ਜਾਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਜਾਣੈ।

ਭਾਅ ਜੀ : ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰੇਡਿਓ ਸੁਣਨ ਦਾ ਵਕਤ ਹੁੰਦੈ। ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਖਬਰਾਂ। ਮਤਲਬ ਜਿਹੜੇ ਣਡਹਗਜਿਸਗੀ ਡ਼ਤਦਖਗ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਣੰਡ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਏ। ਹੁਣ ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਣੰਡ਼ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਐ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੋਹਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਉਤਲੇ ਤਬਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਨੇ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ Comment ਕਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਚੂਹੜੇ-ਚਮਿਆਰ ਨੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹੈ। ਉਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਇਹ ਲਫ਼ਜ਼ "ਚੂਹੜੇ-ਚਮਿਆਰ" ਵਰਤਦੇ ਨੇ। ਆਪ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਧੇਲੇ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨਾ ਹੋਣ। ਉਹ ਆਪ ਧੇਲੇ ਦੇ ਹੀ ਨੇ। ਹੁਣ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਸੁਖਬੀਰ ਬਾਦਲ ਜਿਹੇ ਨੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਐ ? ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ ਨੇ...ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਲੈਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅੜੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦੈ। ਤੁਸੀਂ ਬੜਾ ਠੀਕ ਕੀਤੈ...

ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ : ਉਤਲੇ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਾਡੇ ਰਹਿਮੋ-ਕਰਮ ਤੇ ਰਹਿਣ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇਈਏ, ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਮਾਨ ਸਨਮਾਨ ਜਾਂ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਖੁਦ ਲੜਾਈ ਦੇ ਰਾਹ ਨਾ ਪੈਣ। ਅਸੀਂ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਹੀ ਲੈਣ। ਹੁਣ ਮਾਲਸਾ 'ਚ ਜਿਹੜੇ ਕਬਜ਼ੇ ਕੀਤੇ ਨੇ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਲਾਟ ਅਸੀਂ ਕੱਟ ਕੇ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਦੇ ਥੱਲੇ ਲੱਗ ਕੇ ਰਹਿਣ। ਭਾਅ ਜੀ ਬੜਾ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਕੇਸ

ਦਰਜ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਜੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਵੀ ਕਰਵਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਰਜਿਸਟਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਰਜਿਸਟਰੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਕੋਲ ਹੀ ਐ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਮਾਨਤ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਐਂ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਰੱਖਿਐ ਜਾ ਰਿਹੈ।

ਭਾਅ ਜੀ : ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅੜਿਆ ਹੋਇਐਂ। ਇਥੇ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਪਿਆਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ, ਮਤਲਬ ਇਹ ਜੋ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਆ ਰਹੀ ਐ, ਇਹ ਹੁੱਡਾ (ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁੱਡਾ) ਕਈ ਕੁਝ ਦੇ ਰਿਹੈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਦਿਆਂਗੇ-ਦਿਆਂਗੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ-ਦੇ ਰਿਹਾ ਐ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤਲਿਆਂ ਦਾ ਵਖੁਤੀਤਠਤਿ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗਰੀਬਾਂ 'ਚ ਜੋ ਹੁਣ ਹੋ ਰਿਹੈ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਦੇ ਰਹੇ ਨੇ; ਉਹ ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ,ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ (ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ) ਹੱਕ ਹੈ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਹੀ ਗਿਐ। ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦੈ-ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਆਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਰਹੋ ਉਥੇ ਹੀ ਫਸੇ।

ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ : ਭਾਅ ਜੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕ Section (ਹਿੱਸਾ) ਆਇਐ ਸਾਡੇ ਨਾਲ। ਇਸ ਛੀਰਖਤਖਰਥਠ (ਅੰਦੋਲਨ) ਵਿਚ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਇਕ ਹਿਸਾ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਲੋਂ ਮਦਦ ਵੀ ਕੀਤੀ ਐ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ, ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ ਵੀ ਕਰਵਾਈਆਂ ਨੇ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਧਨਾਡਾਂ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਰਵਾਇਐਂ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਲਿਖਾ ਕੇ ਲਿਐ ਬਈ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਪਾਰਟੀ (ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਪਾਰਟੀ) ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਵੋਗੇ,ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਵੋਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੀਤੈ। ਪਰ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਨੇ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਕੇ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਮੁਕਤੀ ਮੋਰਚੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਕੇ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਐ ਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਡਟ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਨੇ।

ਕੰਵਲਜੀਤ : ਭਾਅ ਜੀ ਅਸੀਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਗੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਸੁਆਲ ਕੇਂਦਰੀ ਅੰਜਡਾ ਬਣ ਰਿਹੈ। Land reforms (ਜ਼ਮੀਨ ਸੁਧਾਰਾਂ) ਸਗੋਂ Radical land reforms (ਇਨਕਲਾਬੀ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸੁਧਾਰਾਂ) ਦੀ ਜੋ ਲੋੜ ਹੈ ; ਉਹਨੂੰ ਕੇਂਦਰ 'ਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰ-ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ Caste (ਜਾਤ) 'ਚੋਂ ਹੋਵੇ-ਜੋ ਖੇਤੀ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਉਹਨੂੰ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਾਇਕ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਮਿਲੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਸੁਆਲ ਚੁੱਕਦੇ ਹਾਂ, ਉਦੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੇਠਲੀ-ਬੇਜ਼ਮੀਨੀ ਹੋ ਰਹੀ-ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਾਲ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਪਰਤ ਤੇ ਹੇਠਲੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜੋ Class Contradictions (ਜਮਾਤੀ ਟਕਰਾਅ) ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿੱਖਾ ਹੋਣ ਦੇ ੜਹਤਠਡਗ (ਗੁੰਜਾਇਸ਼) ਨੇ।

ਭਾਅ ਜੀ : ਹਾਂ, ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਨਹੀਂ ਨੇ। ਨੇਪਾਲ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਭਾਵ (ਮਾਓਵਾਦੀਆਂ ਨੇ)' ਨੇ ਇਹ ਕੀਤੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਆਰਥਿਕ ਮੰਗਾਂ) ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਕੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਜੋ ਗੱਲ ਹੈ-ਇਥੇ ਮਨੋਮੋਹਨ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ) ਨੂੰ ਇਹ ਪਤੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਕਸਲਵਾੜੀ ਲਹਿਰ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਪਰ ਤਦ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਫੋਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਗਰੀਬਾਂ 'ਚ ਵੱਧ ਰਹੀ ਬੈਚੇਨੀ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਕਰਦੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਉਲਟਾ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਡੇਢ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ-ਇਹ ਗੱਲ ਇਥੇ ਹੋਈ ਕਿ ਇਹ ਇਥੇ ਮੋਹਾਲੀ 'ਚ ਜਿਹੜਾ ਭਥਵਖਰ (ਫੋਰਟਸ) ਹਸਪਤਾਲ ਹੈ, ਉਥੇ ਕੋਈ ਗਰੀਬ ਇਲਾਜ Afford ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂਹੋਂ ਝੱਟ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਕਿ ਤਦ ਕੀ ਜਿਹੜੇ Afford ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਵੀ ਨਾ ਕਰਵਾਉਣ ? ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਂ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਲਾਜ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦੈ, ਇਹ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀਰੀਅਸ ਨੈੱਸ !... ਇਹ ਜੋ ਭਥਵਖਰਦ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨੇ, ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਨਹੀਂ... ਉਲਟਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਕਹਿੰਦੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਕੀ ਉਹ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਨਾ ਉਠਾਉਣ ? ਜਾਣੀ ਜਿਹੜੇ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਲੋਕ ਨੇ ਉਹ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਲੈਣ, ਜਿਹੜੇ ਦੂਜੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਨੇ ਉਹ ਬਸ ਰਹਿਣ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰਹਿਮੋ ਕਰਮ ਤੇ !

ਕੰਵਲਜੀਤ : ਭਾਅ ਜੀ ਇਹ ਜੋ Class sruggle ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਹ ਹੁਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ-ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ-ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਛਡਖਰਲਰਖਰਗਦ ਉਤੇ ਇਕ ਗਲਾਫ਼ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ-ˉemocracy (ਜਮਹੂਰੀਅਤ) ਦਾ, ਉਹ ਗਲਾਫ਼ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਉਤਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰਿਆਣਾ 'ਚ ਖਾਪ ਪੰਚਾਇਤਾ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਉਤਾਰ ਰਹੀਆਂ ਨੇ, ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਉਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਜਬਰ ਉਤਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਣੀ ਇਸ ਕਲਾਸ ਸਿਸਟਮ ਉਤੇ ਜੋ ਪਰਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹ ਉਤਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹੈ।

ਭਾਅ ਜੀ : ਹਾਂ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਐ ਬਈ ਇਹ ਇਮਾਨਦਾਰ ਬੰਦੈ। ਵੱਡੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠੇ, ਈਮਾਨਦਾਰ ਹੋਣਾ ਈ ਚਾਹੀਦੈ। ਠੀਕ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬੋਫੋਰਜ਼ ਵਗੈਰਾ ਦੇ ਘਪਲੇ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਰਿਸ਼ਵਤ ਨਾ ਲੈਣਾ ਈ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਦੀ ਅਸਲੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਕੀ ਹੈ ? ਇਹ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਸੋਚ ਐ-ਅਮਲ ਨੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਣਗਵਲਗ ਕਰਦੇ ਪਏ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ World Bank 'ਚ ਕਰਲ ਵੇਲੇ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੋਨਟੇਕ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇੰਜ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹੈ...। ਇਹ ਹੁਣ ਕਹਿ ਰਹੇ ਨੇ ਬੜੀ Development (ਵਿਕਾਸ) ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਦਾ ਕਿ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਕੀ ਇਹ ˉevelopment ਸਭ ਲਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ? ਕਿੱਥੇ ਹੈ

ਬਰਾਬਰਤਾ ? ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਕਹਿਨਾ ਕਿ ਠੀਕ ਹੈ ਕਰੋ ਕੰਮ, ਕਰੋ Development, ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਲਈ ਦਿਓ।

ਅੱਛਾ ਇਹ ਦੱਸੋ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 'ਚ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਕੰਵਲਜੀਤ : ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 'ਚ ਫਿਲਹਾਲ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪੰਜਾਬ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਦੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਭੱਖਵੇਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮੁੱਦਿਆ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਸੰਗਠਨ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਭਾਅ ਜੀ : ਠੀਕ ਐ, ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ Penetrate ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅੰਦੋਲਨ 'ਚ ਜੇਲ੍ਹ ਵੀ ਜਾ ਆਏ ਓਂ, ਮੈਂ ਵੀ 47 ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ। ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ, ਹਾਂ ਜਦ ਪੇਸ਼ੀ ਤੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਨੇ ਕਚਹਿਰੀ,ਤਦ ਬਖ਼ਸੀ ਖਾਨੇ 'ਚ ਜ਼ਰੂਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਔਰਤਾਂ-ਖਾਸ ਕਰ ਗਰੀਬ ਔਰਤਾਂ-ਕੰਮ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਓ। ਹੁਣ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਔਰਤਾਂ ਲਈ 50 ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ 'ਚ, ਇਹਦੇ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀ ਬਣਾਓ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕਾਬੂ ਕਰਨੀਆਂ ਨੇ। ਪੰਚਾਇਤ ਕੋਲ ਤਾਕਤ ਬੜੀ ਹੈ ਐਸ ਵੇਲੇ। ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਇਹ ਤਾਕਤ ਵਰਤਣੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਬਾਈਕਾਟ ਬਿਲਕੁਲ ਛੱਡ ਹੀ ਦਿਓ। ਬਾਈਕਾਟ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਵਿਖਾਉਣ। ਬੰਦੇ ਉਹ ਹੋਣ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾ 'ਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਸਿਆਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਉਹਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਲੈ ਆਓ। ਪਹਿਲੇ Step ਤੇ ਕੋਈ Class Sruggle ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਜਮਾਤੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਆਮ ਆਦਮੀ ਇਕ ਚੰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਨਹੀਂ ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਗੱਲ ਸਮਝਦੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਗੱਲ ਸਮਝਾਓ। ਇਹ ਸਿਆਸਤਦਾਨ (ਭਾਵ ਹੁਕਮਰਾਨ) ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਹੀ ਲਾਈ ਰੱਖੀਏ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਤੇ ਨਾ ਆਉਣ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ 'ਚ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਪੈਣੇ।

ਕੰਵਲਜੀਤ : ਭਾਅ ਜੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਹਤ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ? ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛਣ ਈ ਆਏ ਸੀ, ਪਰ ਗੱਲ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਤੁਰ ਪਈ।

ਭਾਅ ਜੀ : ਸਿਹਤ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਬਸ ਠੀਕ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਹੁਣ ਖੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ-ਕੰਮ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਤਜ਼ਰਬੇ 'ਚੋਂ ਰਾਏ ਹੀ ਦੇ

ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਆਰਟਿਸਟਾਂ ਤੇ ਲੇਖਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਨਾ ਕਿ ਇਹ ਖਪੱਤ ਕਲਚਰ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਖਿੱਚ ਐ, ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਕੁਝ ਅੱਛਾ ਕਰਨ। ਉਹ ਗਲਾਸੀ ਕਲਚਰ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਮੈਂ ਇਕ ਸੰਸਥਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ-'ਭਾਈ ਮੰਨਾ ਸਿੰਘ ਆਸ਼ਰਮ' ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ, ਇਸੇ 31 ਮਈ ਨੂੰ। ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਨਾਹਰਾ ਇਹ ਹੀ ਹੈ-'ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜ, ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼।' ਬਰਾਬਰੀ, ਬਰਾਬਰੀ, ਬਰਾਬਰੀ! ਕੁਝ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਨੇ ਵੈੱਲਫੇਅਰ ਲਈ, ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ-ਠੀਕ ਹੈ ਕਰੋ ਕੰਮ। ਜੋ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਹੈ ਦਿਓ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ। ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਕੁਝ ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਬੈਠੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਣਜੁਥਵਖ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਐਨ ਵੱਖਰੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।